

1945, 17. únor. Košice. — Úvodník „Pravdy“ „Partizánov do milície“ o významu občanských milícií jako organizací ozbrojeného lidu.

Sme na začiatku nového života. Tvoríme všetko na nových základoch, aby bola zaručená pravda a spravodlivosť v novom štáte. Práve teraz, bezprostredne za pätami Červenej armády a Čs. armádneho sboru kladieme základy našej budúcnosti. Táto počiatková práca je najťažšia. Je však aj najzodpovednejšia, preto práve na nej musí nám najviac záležať a keď hovoríme o vynaložení všetkých našich síl pre blaho nášho národa, toto vynaložení síl vyžaduje si budúcnosť národa práve pre túto počiatkovú prácu.

V prvých dňoch oslobodenia časti našej Republiky kladú sa základy nielen pre budúci

sekretariát KSS ze dvou okresů tehdejší prešovské oblasti KSS (Giraltovce a Sabinov) a jednoho okresu tehdejší oblasti michalovské (Snina). Zprávy doplňují naše poměrně chudé znalosti o prvních krocích KSS na území východního Slovenska krátce po osvobození. Zprávy nejsou datovány, pocházejí pravděpodobně z konce února — začátku března 1945.

S n i n a (osvobozena 24. 11. 1944).

„Sekretariát KSS v Snine započal svoju činnosť krátko po oslobodení Červenou armádou, dňa 16. decembra 1944. Prvým úkolom sekretariátu bolo shromáždiť okolo seba strane oddaných niekoľkých jednotlivcov a s nimi započať prípravu pre zorganizovanie miestnych národných výborov ako aj okresného národného výboru. Jedným z prvých úkolov strany bola tiež pečlivosť o bezpečnosť v okrese a za tým účelom strana podporovala a zasahovala do organizácie miestnych milícií. Súčasne strana starala sa, aby Červenej armáde bola poskytnutá všemožná pomoc v naturáliách ako i s povozmi.

V dobe od 18. decembra do 22. decembra 1944 boli pod vedením KSS prevedené vo všetkých 49 obciach okresu voľby do miestnych národných výborov. Dňa 23. decembra 1944 boli prevedené voľby do Okresného národného výboru. Predseda, podpredseda i tajomník ONV sú členmi KSS (podpredseda je príslušníkom bývalej soc. dem. strany).

Dňa 6. januára 1945 sa započalo s organizáciou miestnych skupín KSS v obciach okresu. Dňa 21. januára 1945 bola v Snine konferencia delegátov pre voľby okresného vedenia KSS v Snine. Do vedenia boli zvolení 15 členovia strany, medzi nimi 2 členovia bývalej soc. dem. strany.

Dňa 21. januára 1945 bolo v Snine na priestranstve pred kostolom za prítomnosti tajomníka KSS veľké manifestáčné shromáždenie komunistickej strany. Na manifestácii sa zúčastnilo výše 1000 ľudí. Obyvateľstvo, a to vo veľkom počte, sa zúčastnilo i zo severnej časti okresu s veľkým nadšením. Do Sniny prišlo v sprievode, za spevu revolučných piesní s červenými zástavami a s priliehajúcimi štandartami. Počasie bolo veľmi priaznivé, reči rečníkov boli prijímané s veľkým potleskom a nadšením. Prijatá bola rezolúcia pre prevedenie pozemkovej reformy.“ (AÚV KSS Bratislava, skupina 1/8.)

S a b i n o v (osvobozen 20. 1. 1945).

„V okrese máme v 30 organizáciách, ktoré nám už zaslali vyplnené dotazníky a zaplatili zápisné, 1250 členov, z ktorých sú: 12 členov starých, 64 členov nových, 1174 čakateľov; čo sa týka zamestnania, je nasledujúce rozvrstvenie: 552 robotníkov, v ktorom počte sú zahrnutí aj zemedel. rob., 522 roľníkov, väčšinou maloroľníci, 122 remeselníkov, 13 obchodníci, 41 pracujúci inteligenti.

V sabinovskom okrese za bývalej ČSR bola pozícia strany veľmi slabá a za dobu ilegality, mimo Sabinov, kde bola malá stranícka organizácia, v okrese samom sme organizácie nemali. Teraz sa už situácia zlepšuje a ako z horeuvedeného výpočtu vysvitá, pozícia strany sa v okrese upevňuje. V tomto výpočtu nie je ešte uvedené asi 10—12 obcí, ktoré nám ešte nezaslali vyplnené prihlášky, avšak organizácie tam už boli založené. V počtu čakateľov je dosť veľké množstvo bývalých členov HSLS, ale nejedná sa tu o nejakých presvedčených hlinkárov, ale o ľudí väčšinou existenčne prinútených k členstvu v HSLS. Káder strany je slabý a je veľmi potrebné politické školenie členstva. So školením by sme už chceli skoro začať a preto bude nutné politický materiál k školeniu zaopatríť.“ (Tamtéž.)

G i r a l t o v c e (osvobozeny pred 20. 1. 1945).

„Giraltovský okres utrpel vojnou veľké hospodárske straty, bola rozvrátená verejná správa, zruinované hospodárstvo, budovy, cesty, mosty, školy. Skoro všetko úradníctvo bolo evakuované, obyvateľstvo tiež z veľkej čiastky.

Vedúci činitelia Komunistickej strany na porade hneď urobili dispozície pre začiatkové práce. Zistili sme stav obyvateľstva a hospodárskych zvierat. Potom sme previedli voľbu miestnych národných výborov v 60 obciach okresu. Zvolené bolo dohromady 765 členov národných výborov, z ktorých je 300 komunistov a 465 bezpartajných. Miestne organizácie KSS sú založené v 45 obciach, s celkovým počtom členom 1159. Z toho počtu máme starých členov 156 a nových 1003. Z nich je väčšina roľníkov.“ (Tamtéž.)

život toho-ktorého oslobodeného kraja, ale i pre budúcnosť celého štátu, lebo keď nie iné, nuž isté chyby, spravené na malom území, môžu sa prenášať na celé územie štátu.

Budujeme všetko od základov. A jednou z celkom nových ustanovizní, s novou náplňou je Národná stráž — milícia.¹ Jej poslanie je nesmierne dôležité nielen teraz, ale ona bude hrať v našom živote významnú úlohu i v budúcnosti, a najmä v budúcnosti. Nesmieme si myliť úlohu milície s úlohou bývalého četníctva alebo bývalej polície. Milícia bude nielen zárukou poriadku, ale bude súčasne ochranou nášho obyvateľstva pred špekulantmi. Bývalá polícia v službách svojich chleboďarcov musela prenasledovať chudobný, pracujúci ľud. Milícia bude spolupracovníkom tohoto ľudu a ruka v ruke bude vyvíjať úsilie na odstránenie remeselných povalačov z nášho národa — nositeľov zlých mravov.

A konečne milícia bude strážou ľudovej demokracie, bude zbavovať naše Slovensko posledných fašistických zbytkov, aby bolo ono naozaj slobodné. No a k takejto činnosti treba naozaj ľudí tých naspôhlivejších. Títo majú ísť do milície nie len preto, aby tam našli svoje zaistenie ako štátni zamestnanci. Tieto pohnútky patria minulosti. Pre nás bude spoľahlivý ten, kto sa hlási za milicionára z presvedčenia, kto sa hlási preto, lebo mu záujmy pracujúceho ľudu ležia na srdci a chce sa sám pričiniť o to, aby naše Slovensko bolo šťastné a v tomto šťastí zabezpečené pred všetkým tým, čo by mohlo pripomínať staré, otrocké časy. Aby toto všetko členovia milície mohli pochopiť, je treba, aby boli vyberaní z ľudí uvedomelých. Nestačí, že milicista nosí na pleci pušku a na rukáve pásku zo slovenskej trikolóry, ale je bezpodmienečne nutné, aby nositeľ týchto vecí správne pochopil, prečo to nosí.

Otázka výberu milicistov v krajoch národne i triedne uvedomelých nebude robiť ťažkosti. Tam robotníci na vlastnej koži spoznali podstatu fašistickej, alebo meštiackej „bezpečnosti“ a súčasne si pri tom uvedomili rozdiel medzi ňou a medzi bezpečnosťou ľudovej demokracie, za ideály ktorej trpeli a bojovali v podzemnom hnutí, neskoršie v partizánskych oddieloch. Iné pomery sú však v krajoch neuvedomelých a najmä v mestách, v ktorých za šesť rokov bačovali maďarskí votrelci. Tu je nedostatok uvedomelých Slovákov a demokratov. Naproti tomu je tu mnoho ľudí s veľkými schopnosťami prevracat kabáty, lebo fašistickí okupanti k týmto „ctnostiam“ občanov vychovávali. Keďže sa tak veci majú, musíme byť opatrní a to tak opatrní, že si povieme: radšej nemajme miestnych milicistov, ako milicistov bez chrbovej kosti, radšej milicistov z neskazeného slovenského vidieka, alebo milicistov z iných, uve-

¹ Milice, ozbrojené orgány lidové moci v miestech (nazývané tiež „národní milice“, „občanské milice“, „národní stráže“) se vytvořily při národních výborech. Zajišťovaly občanskou a majetkovou bezpečnost a veřejný pořádek, střežily národní majetek, závody a úřady, spolupůsobily při zajišťování nepřátel a zrádců a při likvidaci ozbrojených band apod. Představitelé KSS, kteří se zúčastnili v první polovině února 1945 jednání o vytvoření nových bezpečnostních orgánů, usilovali o to, aby se milice staly základem „Národní bezpečnosti“. V duchu tohoto požadavku také vyzníval článek Pravdy ze 17. 2. 1945. (Srv. koncept referátu o stavu a úkolech při výstavbě strany připraveného pro zasedání ÚV KSS ve dnech 24.—25. 10. 1945, kde se praví: „Pri jednaní o rozpustení žandárskeho sboru a vytvorení Národnej bezpečnosti za prítomnosti tehdajšieho povereníka s. Valu bolo dohodnuté a v nariadení SNR tiež vložené, že žandárske sbory ako také sa rozpúšťajú a že môžu byť prijímaní k národnej bezpečnosti starí žandári len po náležitom preverení. V duchu jednaní niekoľkých súdruhov, ktorí v tom čase boli v Košiciach, mali byť vzaté za základ tvorenej Národnej bezpečnosti všade existujúce občianske milície. Tieto usnesenia neboly dodržané a naopak, za základ novotvorenej národnej bezpečnosti byly vzaté staré žandárske sbory bez náležitého preverenia, pri súčasnom rozpustení občianskych milícií.“ AÚD KSS Bratislava, f. ÚV KSS/2.)

Předpoklady, že se milice stanou základem lidově demokratického bezpečnostního aparátu na Slovensku, se nesplnily. Dočasně existovaly vedle sebe nejdříve četnictvo, které mělo být usměrňováno okresními národními výbory a podléhalo v konečné instanci pověřenectvu SNR pro demokratickou vnitřní správu (srv. prozatímní směrnice o činnosti četnictva na osvobozeném území Slovenska uveřejněné v košické Pravdě 20. 2. 1945), po 23. 2. 1945 pak nově vytvářená Národní bezpečnost, a na druhé straně milice, které byly později zrušeny (viz dokument č. 190). Zmíněné prozatímní směrnice o činnosti četnictva hovořily o spolupráci četnictva a národními strážemi (tj. s milicemi) při udržování veřejného pořádku a bezpečnosti a stanovily, že v těch stanicích, kde není dosaženo plného stavu a kde je to zapotřebí, mají být přibráni k četnické službě po dohodě s MNV členové Národní stráže, nařízení SNR č. 7/1945 Sb. n. SNR o organizaci bezpečnostní služby na Slovensku (dokument č. 169) se o milicích nezmiňovalo vůbec.

domelých krajov, ako milicistov miestnych, politicky a mravne nespoľahlivých. Milicista má byť príkladom pre občianstvo ako po stránke sebaobetovania v svojom povolaní, tak i po stránke osobnej mravnej bezúhonnosti.

Päť mesiacov slovenského odboja proti fašistickým votrelcom dalo dosť príležitosti našim občanom prejavit' alebo potvrdit' svoje slovenské demokratické cítenie. Statoční Slováci to aj urobili. A najpresvedčivejším svedectvom toho bola ich účasť v partizánskych bojoch. Postupom Červenej armády a Čs. armádneho sboru dostávajú sa niektoré partizánske jednotky na oslobodené územie. Tieto už splnili svoju úlohu partizánsku. No, nesplnili ešte svoju úlohu budovateľskú. Keď sa teraz k tejto partizáni hlásia bez toho, žeby si najprv robili oprávnený nárok na oddych, je úlohou našej novotvoriacej sa správy zaradiť ich na také miesto, kde by mohli najviac prispieť k splneniu našich ľudovo-demokratických ideálov. A jedno z takýchto miest je milícia. Tam nám treba partizánov. Oni budú najlepšou zárukou poriadku a ľudovej bezpečnosti v slobodnom Slovensku. Nech nie je v našich mestách milícia bez partizána, najmä nie v mestách, ktoré boli znásilňované maďarsko-nemeckými fašistami v rámci maďarského štátu!

Pravda, 17. 2. 1945, čís. 12.

[165]

1945, 19. únor. Moskva. — Depeše Slovenské národní rady prezidentu dr. E. Benešovi do Londýna, zaslaná prostřednictvím československého velvyslanectví v SSSR, s výzvou, aby prezident přesídlil na osvobozené území republiky.

Tajné.

Němec předává vzkaz SNR.

V naději na brzké osvobození celého Slovenska i celé ČSR Slovenská národní rada srdečně Vás zve přesídlit z Londýna na půdu svobodné vlasti, kde společně s Vámi a v přátelské spolupráci s novou vládou chceme s pomocí našeho národa přispět k úsilí Spojenců skončit válku v nejbližší době a začít budovateľskou práci v naší těžce zkoušené vlasti. Prosíme, abyste přijal naše pozvání,¹ neboť na svobodné půdě republiky v souhlase s rozhovory našich dele-

¹ Poprvé přišla na přetřes otázka presidentova přesídlení na domácí půdu v říjnu 1944. Beneš tehdy vyslovil ochotu odejít z Londýna na Slovensko, kladl si však velkou řadu předběžných podmínek (zejména reorganizaci vlády), jejichž splnění tuto cestu nadlouho oddalovalo. (VHA Praha, f. SSSR, Čs. voj. misse v SSSR, 3-3-3a, depeše z 26. 9. 1944.) Jak vyplývá z Drtinova záznamu o rozhovoru Drtiny, Uhlíře, Kopecského, Gottwalda, Fierlingera a Klučky, který se konal 25. 11. 1944 v Moskvě, byl Gottwald koncem listopadu 1944 toho názoru, že president a vláda nemají přesídlit domů dříve, dokud nebude osvobozena Praha. Nová situace vzniká osvobozováním slovenského území vedla zřejmě ke změně stanoviska moskevského vedení KSČ. (Drtinův záznam, z něhož editoři publikují první část jako dokument čís. 99, viz AÚD KSČ, f. Kl. Gottwald.)

Podle depeše čs. velvyslance v Moskvě z 28. prosince 1944 zdůraznil koncem prosince při jednom jednání komisař zahraničních věcí SSSR, že „...by bylo dobré, kdyby president a vláda byli blíže k osvobozenému území. Tázal jsem se ho“ — pokračoval Zd. Fierlinger — „kde myslí, že by president a vláda měli být. Odpověděl, že je mnoho míst, kde by se president a vláda mohli usadit, tak na př. Lvov. Odpověděl jsem, že jeho myšlenka je velmi zajímavá, že ji budu tlumočit presidentovi. Snad by to mohlo být též osvobozené území, na příklad Košice. Molotov s tím živě souhlasil.“ [AMZV Praha. Depeše došlé, 1944, čís. 3166.]

Na toto pozvání Beneš 30. prosince 1944 odpověděl: „Prosím, aby bylo sděleno vládě sovětské, že po mém soudu přesídlení moje a vlády na osvobozené území je jediné řešení, které může definitivně vyřešit naše dnešní těžkosti politické i vojenské. Proto vítám tuto nepřímou výzvu sovětské vlády k přesídlení, pozvání přijímám a okamžitě k tomu učiním přípravy. Podotýkám, že jsem na toto pozvání čekal. Pokládám za vhodnější — vzhledem k západu — aby přesídlení se stalo hned na území naše (na př. Košice) a nikoli do Lvova nebo do jiného sovětského místa, leda by to bylo na zcela krátko.“ [AMZV Praha. Depeše odeslané, 9144, čís. 3657.]

Přes toto zdánlivě kladné ujištění se Beneš snažil návrat na osvobozené území pod různými formálními zámkami oddálit. Tvrdil, že československá vláda nebude moci řádně vykonávat svoji funkci na osvobozeném